

Szegedi emlékek

Az idegen gyerek a Hagymaházban

Szatmári István, a Víg-színház tagja 1947-ben végezte el a főiskolát. Utána a budapesti Nemzeti Színház ösztöndíjasa lett, innen szerződött le a Szegedi Nemzeti Színházhoz. Mégpedig elég hirtelen-furcsán.

— Abonyi Géza, aki a főiskolán tanárom volt, éppen akkor nevezték ki a Szegedi Nemzeti Színház állambiztosává. Hívták, menjek vele, s megígérte, hogy elintézi Majornál a felmondásomat. Másnap én már a próbára se mentem be.

Szegeden akkoriban Hegedűs Tibor, a Víg-színház egykori igazgatója volt a prózai főrendező. Both Béla és Horváth Jenő voltak az igazgatók. A társulat tagjainak neve már ismerős sorozatunk olvasói előtt, nemrég Rajz János nyilatkozott róluk nagyon szépen. Ilyen társulatba bekerülni egy fiatal színésznek — több mint szerencse.

— Hegedűs Tibor — meséli Szatmári István — a vígszínházi szellemet képviselte Szegeden. Both Béla a Nemzeti Színház hagyományait hozta magával Pestről, Horváth Jenő az új szellem, gyors ritmusú, az értelemre ható színházat próbálta kialakítani. S mindemellett ott volt Vaszy Viktor, aki igazi nagy egyéniségekkel hozta létre egyszerű operaelőadásait. Ebben a sokrétű intézményben lubickoltam mint fiatal színész.

Ez a sajátos világ teljesen befonta, magába olvasztotta Szatmári Istvánt. Ami azért is sikerülhetett olyan tökéletesen, mert akkor a színész — főleg a fiatal színész — csak a színházi feladatával törődött. Nem volt a színházon kívül semmiféle mellékkereset, nem volt film, rádió, televízió, szinkron, nem volt, ami megossza a színészek figyelmét. Csak a szerepeknek, a színháznak éltek. De, így visszaemlékezve, talán mégis az eszményien tiszta, baráti légkör volt a legcsodálatosabb, az a segítőkészség, ahogyan egymást, s főleg a fiatalokat segítették, támogatták, tanították a színésznek.

Szatmári István is azért ment vidékre, amiért annyira hogy játszhassék. Teljesült a vágya, hiszen a fiatal szere-

peket mind rá osztották. A Liliomfiban Gyuri pincért alakította — partnere az akkor még prózai színész, Zentai Anna volt. A Különös házasság Buttlér gróf szerepében lépett színpadra, a kritika általános meglepedésére. Sokat volt színpadon, s nemhiába, mert amikor két év múlva Major Tamás Szegeden vendégszerepelt, azonnal visszaszerződött a budapesti Nemzeti Színházhoz.

— Mi voltunk az elsők, akik tájékoztatást tartottak. Az első darab, amivel kiléptünk a színház falai közül — jól emlékszem rá! — Az idegen gyerek volt. Makón adtuk elő, a „Hagymaház”-nak becézett kultúrotthonban. Nagy emlékem még Szegedről az a Lear király-előadás is, amelyben Bartos Gyula játszotta Leart, akkor már közelebb a nyolcvan-hoz, mint a hetvenhez. Aki azt az előadást látta, soha nem felejtheti el.

A színház csodálatos élményeket tud nyújtani nemcsak a közönségnek, hanem a színésznek is. Egy-egy jó előadás emléke megőrződik a nézőben és a színészben egyaránt. De a színész szíve akkor is gyorsabban dobog, ha az első szerződése eszébe jut, s akkor is, ha megpillantja azt a színházat, amelynek színpadán az első szerepeket formálta hitelesre.

Szatmári István ma sem tudja kivonni magát ennek az érzésnek a bűvköréből.

— Ha a tévében a Szegedi Nemzeti Színház függönyét látom felgördülni — mondja —, mindig a régi szorongás lép meg, mintha nekem kellene a színpadra menni.

Gulay István

Sirályfészek a leskunyhón

Közép-Európa legnépesebb danksirálytelepeként tartják számon a fehér-tóli természetvédelmi terület alig ötszáz négyszögletes szigetét. A vízi madarak biztonságos tanyáját végeláthatatlan halastó övezi. Becslések szerint háromezre tehető a fészkek száma. Annnyira közel vannak egymáshoz a fészkek, hogy a sirálycsaládok között gyakoriak az elkeseredett harcok a helyért. Dr. Beretzk Péter ornitológus elmondta, hogy a madarak gyakran választanak kényeszerű szükségmegtámasztást. Még a leskunyhón is költenek és ugyancsak fészket raktak a sziget bevédelésénél használatos fatuskókra. Már többször szóba került a kis szárazföld rekonstrukciója.

Ebben — elsősorban a feltöltésben — valószínűleg segíteni tudna a halgazdálkodás, mert a sáros, iszapos talajokon is jól mozgó lánc-talpas gépekkel rendelkeznek. Az idén azonban a szokásos hullámvérés elleni partvédelmi munkákat és az elburjánzott gyomnövények kasálását sem végezheték el. A tavaszi belvizek elmaradása miatt ugyanis a lepadat tavakon nem volt lehetőség a sziget csónakkal való megközelítésére. Jelenleg pedig — a nagy költési időszakban — már nem szabad háborgatni a „lekókat”. A sirályoknál is nagyobb baj érte a kizárólag sík terepen fészkelő csereket, mert a buja növényzet szinte elborította a szigetet.

gamnak. Itt van velem. Ha felveszem, megmutatom. Igazán nem is volt drága, és Párizsban a választék... A férjed elmélyedt a könyvben. Mit olvas? — szól Lázárhoz.

— Tolsztojt Feltámadást — feleli.

— Á! Ebben van az a csata, ugye? Hogy is hívták a hőst?... Pedig emlékszem... Valami konyaknevé — hahotázik.

— Napóleon?

— Az, az. Ő ütközik meg az orosz hadsereggel...

— Ez nem az a Tolsztoj-könyv. Az a Háború és béke.

— Ja, értem. Az volt filmen is, ugye?

— Igen. Ez a Feltámadás. Hatodszor olvasom.

— Annnyira izgi? Krimi? — nevet.

— Izgalmas, de nem krimi. Ez irodalom.

A hölgy visszatér az eredeti témájához.

— Tündéri ez a gyerek, Mond, édes, hol laktok?

— Kőbányán — feleli Marika.

— Kőbányán? — fordul hitetlenkedve Lázár felé.

Hogy lehet ott élni? — csapja össze a kezét, aztán észreveszi, hogy megjegyzése bántó volt, s igyekszik zavarát leplezni.

— Élni? — kérdi Lázár. — Íme, itt vagyunk. Testben egészségesek és — talán — lélekben is. — Aztán az idős hölgy kérdésének hangnemében megjegyzi. — Tudja, asszonyom, a Rózsadomb túl meredek. Ahhoz kocsik kell, s egyelőre, persze csak egyelőre, ezért nem költözünk oda.

— Mondja kellő flegmasággal. — Meg aztán...

— BINDERCSIK elvtársnőt külföldi interurbánváshoz kéri! — kiabál a portás. A korosodó hölgy felugrik Lázárak asztalától.

— Á, biztosan a férjem Baseltől. Ott van kiküldetésben. Hát felhívták! De rendes — és nagy örömmel siet a porta felé.

✱

Pocsékul ráz ez a huszonnyolcas villamos. Egy sor iparvágány torkollik bele, vagy átszeli. Akkorát dob az öreg sarga bódén, hogy az ember agyvelőjéből csaknem rántotta lesz, mire végigmegy a Kőbányai úton. És a tarkaság: modern házak és öreg munkáskolóniák, szűk ablakkal, kiirthatatlan rovarokkal. Rámennek azok a kenyérre, az alvó emberre. Csak akkor pusztulnak el, ha majd ideállnak a dózerok, és eltaszítják őket házastul a múltba, ahonnan származnak. A kolóniák előtt madzagon ruhák száradnak. Lázár figyelte ezt a neorealisták tarkaságát. Aztán leszáll a huszonnyolcasról. Vasárnap délután lévén, van ideje a sétára. A nap is pokolian fűt.

„De szellemét a tűz nem égette meg...”

7. Az adott szó

Bárhonnan jött a hír Dózsa táborába, csakis ugyanazt jelenthette, akár veszedelemtől, akár sikerekről szólt: küzdeni mindhaláláig. Természetesen a győzelemért. De a keresztetek arra is felkészültek az apátfalvi népiélet után, hogy bármilyen rosszra fordulna a sorsuk, harcolnak utolsó lehetőségükig.

Hasonlóképpen gondolkoztak a hatalmukért, életükért rettegő nemesek is. Gyorsan és elszántan készültek a leszámolásra. Északon Bornemissza János elvesztette mind fenyegetőbbre a nemesek táborát. Erdélyben Szapolyai János vajda toborzott sereget oly sietséggel, hogy még az éjszakákat sem hagyta kihasználatlanul. Az Erdély területén előforduló szörványos paraszti csapatokkal egyelőre nem is igen törődött, mert okkal hitte, hogy ahol a forradalmi parasztseregek zöme van, ott az igazi veszedelem.

Egyelőre azonban óriási volt Dózsa helyzeti előnye. Kellő biztonságban érezhette magát, hiszen számos síkföldi vár állt már a keresztetek rendelkezésére. Am hátra volt még a siker betetőzése, Lippa, Solymos és Temesvár nélkül csak félmegoldásnak számított minden eddigi győzelem.

Földrajzilag, stratégiailag roppant fontos kulcs hely volt a síkföld határán a Maros utolsó szorosa, amely valóságos várkapuként őrizte Erdélyt. Aki ezt a kaput birtokolta, annak kelet felől, azaz Erdély felől nem kellett támadástól félnie, vagy megfordítva. És ez a „vagy” mindig nagy szerepet játszott a Maros utolsó szorosát őrző két, egymással szembeni vár, Solymos és Lippa életében. Ha erős vajdái voltak Erdélynek, mint például Hunyadi János, akkor az ő kezükön volt a két erőd. Máskor meg a királyok befolyásának volt nagyobb súlya. Ezúttal gyenge uralkodó ült a trónon, de unokáccsáé, Hohenollern György volt az ikererőd.

Ennek meghódítására vezette seregeit Dózsa a Maros mindkét partján, hogy elreteszelve az Erdélyből kivetető utat. Miközben vonultak

a partok mentén, sorra elfoglalták a nemesi udvarházakat. Csak ott romboltak, s ott koncolták fel a nemeseket, ahol ellenállásra találtak. Csála, Arad, Világos bevétele után június elején ért Dózsa Lippára. Serege zömével délnyugatra, a Maros és Temesvár között ütt tábort, hogy a jól megválasztott helyről bármilyen irányba tudjon erőket küldeni. De mivel döntő fontosságú feladat volt a szoros-erődök elfoglalása, a fővezér maga intézkedett a helyszínen.

Ebben az időben Lippa dicsekedhetett Arad vármegyé legnagyobbnak és legjelentősebb városának rangjával. Hét bástyával, négy kapuval állt a Maros jobb partján. Fellegvára rendkívül erős, híven jelentőségéhez. Pénzverde, királyi sokamra működött a városban, révje, váma, ja igen fontos. Kőházáról, iskoláiról szintén nevezetes. Mivel a vár védői nem számíthattak felmentő sereg érkezésére, csak amolyan teséklássék módon védekeztek. Mielőtt komolyabb harcra került volna a sor, átszöktek a szemközti Solymos várba.

Ritkán mutatott jókedélyt a szigoráról híres, általában hallgatag fővezér, de Lippa városának meghódítása után bort osztott katonáinak a piactéren, június hetedikén pedig szabad zsákmányt engedélyezett számukra a fellegvárban.

Közben egy pillanatra sem vette le tekintetét a szemközti Solymos váráról. Tudta, az jóval keményebb dió lesz — mert amennyivel kisebb Lippánál, annyival megközelíthetlenebb a nyaktörő hegyormon. De amíg birtokba nem veszik, addig a lippai siker sem tekinthető megnyugtatónak. Nem vesztegette hát az idejét. Közvetlenül a június hetedikéi pihenő után, nyolcadikán délben már meg is kezdték a Solymos elleni támadást.

Prantner német származású várparancsnok gondosan felkészült a védelemre. Dózsa úgyszintén a vár bevétele. Működéses ostromhoz látott. Hallatlan fizikai erőfeszítés árán éjszaka tüzért állították a szemközti hegyormonra. Kilencedikén hajnalban követséget kül-

dött a várba. Megüzente, csak akkor tűzeltet, ha megtagadják a vár átadását. Prantner azt válaszolta, hogy semmi áron sem hajlandó megadni magát. Erre heves ágyútűz zúdították a keresztetek a várra. Lövedékeikkel számos épületet felgyújtottak, a lóporos tornyot is megsemmisítették. Mindez nem volt elég a vár parancsnokának. Lebontatta az összes zsindevetetőt és védekezett tovább.

Hiába szeretett volna Dózsa részese lenni a solymosi diadalnak, kötelessége a Temesvár közelében táborozó seregéhez szólította. De elköszönvén az ostromlótól, megparancsolta nekik, tűzlevassal, mindenáron szerezzék meg az erődöt.

Alaposan megkeserítették a vár védői az ostromlók helyzetét. A legmakacsabb támadásokat is visszaverték. Odabent azonban meghasonlott a magyar nemzetiségű katonaság a német parancsnokkal. Prantner hallani sem akart a kapitulációról, mire a katonák megállapodást kötöttek a keresztetekkel: átadják a várat, ha békén elvonulhatnak.

Megnyitották hát a kapukat Dózsa csapatai előtt. De mivel a keresztetek sokat szenvedtek ostromlás közben, fel akarták koncolni iménti ellenségeiket. Önhatmúlág mégsem mertek cselekedni, ezért futár útján értesítették Dózst szándékukról.

A fővezér pedig Temesvár közeléből keményen megparancsolta: mivel az adott szó szent, kötelesek betartani. Engedjék hát szabad útjukra a solymosi katonákat. Így is történt.

Gerencsér Miklós

Következik:
A TET: TEMESVÁR

Új ásvány

Messze Északon, Jakutföldön, a szovjet geológusok új gyémántfészkeire bukkantak. A leletet jakutitnak nevezték el. Ez a kő igen apró gyémántszecskékből áll. Ezeknek összenövése és egymásba fonódása különleges szilárdsággal ruhazza fel az ásványt, ami lehetővé teszi, hogy a jakutitot fűrészszámoknál is felhasználják.

Napóleon — konyakkal

— Aranyos ez a gyerek — mondja Bindercsikné, aki kora ellenére fiatalos.

A dicséretet Lázár Géza kislányának szánta. Valóban aranyos, négyéves kislány. Egész nap csacsog, sőt filozofál. Nevetése gyakran betölti az üdülő társalgóját.

Kőbányán napja megszokták nélkül esik a hó. Legfeljebb egy-két órára mozdul ki a beutaltak. Hólabdának, sárgarépaorrú hombert építenek. Aztán sietnek vissza a társalgóba. Itt zajlik az élet. Élet... Kártyacsaták. Uti, rómi, kanasztá, tarokk. Néhányan olvasnak.

Lázár olvas. Mellette felesége horgol, Marika, a csöpp-ség, építőkövekből csodálatos házat formál. Olyan családban forgót. Az apja az új bekezdések között oda-oda figyel: vajon sikerül-e? Többnyire mindig akkor dől össze az építmény, amikor már csaknem kész. Aztán tovább épít, kitartóan. Állhatatossága fiúgyereknek is dicséretre való.

A szomszéd asztalnál ülő női társaság hangos diskurzus kíséretében kanasztacsatát vív. Az a korosodó, őszbe hajló hölgy, Bindercsikné is közöttük van, Lázár csak látásból ismeri. A férjéről annyit tud, hogy nagy beosztású. Különálló villában laknak a Rózsadombon. Bindercsikné feláll a kártyaasztaltól, és Lázárhoz fordul. A gyerek munkáját figyeli. Mosolyog. Aztán megszólítja Lázárnét.

— Nem ismerjük még egymást, kedves. Mutatkozzunk be. Tündéri ez a csöpp-ség — közben leül az asztalhoz. — Mit horgolsz? — kérdi Lázárnét. A tegezést a fiatalabb szembeni közeledésnek szánja.

— Blúz lesz. A gyereknek.

— Milyen ügyes vagy. Ez csodaszép minta, és kitűnő műanyag fonal. Hercig lesz benne ez a kis tündér.

Lázár változatlanul olvas, de azért a párbeszédre is odafigyel.

— Hasonló anyagból, persze jobb minőségű, mert nem magyar, a múltkor Párizsban vettem egy szettet ma-

A sarki fagyaltosnál kér egy kétförintos adagot. Piszok raffináltan meríti az eladót az adagolókanalt. Fél oldalán semmi. Szóval fél gombóc az egész helyett. Lázár nem szól érte, mert mögötte hosszú sor áll. Még elzavarnák, mondván, miért tartja fel az eladót, miért hóbörög? Megy hát tovább a kolónia lapos házai között. Délután öt óra. Az egyik ablakon kibőmből a rádió, valamiféle cigányzótát, a másikon beatzene gurgulázik. Odébb csetepaté két szomszéd között. Az isten tudja miért, de nagyon is emlégetik az istent, és vicaverza a rokonságot. Az egyik égrenyiló ajtón fiatal lány lopakodik ki. Mozgásának látszik, hogy esti találkára indul. Felsprejszolt mellének játéka, ritmikus árnyékban kúszik a porban. Istentelenül kifestette magát. Még műszempillája is van.

Lázár kószál a kolónia nyári szakai között. Azon gondolkodik, ha holnap jönnének azok a dózerok, amelyek majd eltaszítják ezt a kietlen darabkát a múltból, akkor szívesen megvárná, végigirrasztaná az éjszakát.

Egy őszbe hajló hölgyet vesz észre. Nézi. A hölgy közeledik. Nem tévedés, de hogyan kerül ide?

Egymás mellé érnek a keskeny úton. Az őszes hölgy is ismeri Lázárt. Nem tudja; elmenjen mellette szótlanul, vagy...

Nincs idő a gondolkodásra. Lázár ráköszön.

— ...az üdülőből, tetszik emlékezni? — mondja.

— Ó, hogye — feleli az asszony olyan meglepetésséggel, mintha valami szörnyű tetten csípték volna rajta.

— Hogyan kerül ide? Igazán, ilyen véletlen. Eppen fél éve. Micsoda hideg volt. Most meg az ember majdnem elolvad.

— Igen, igen. Szörnyű a hőség. Rádadásul bedöglött a kocsink is. Képzeld, ezen a huszonnyolcason, na és a tizenkettes busz Budától az Emkeig... Megfő rajta az ember.

Lázár, minthogy eredeti kérdésére nem kapott választ, ismét megszólal.

— Mi járhatban Kőbányán, és éppen itt? — kezével végigmutat a kolónia horpadt házaitól. — Ez nem valami szép látvány.

— Semmi különösebb — feleli az asszony. — Itt lakik anyám, aztán, ha néha jut rá időm, eljövök megnézni. Nyolcvanéves és — szétjárja kezét — annyi baj van az öregekkel...

Lázár tovább sétál és gondolkodik. Most ő se tudná hirtelen megmondani, hogy a konyakról nevezték el Napóleont, vagy Napóleonról a konyakot.

Vincze György